

MIRA ZOVKO

ŠKOLSKA KNJIŽNICA U NOVOM TISUĆLJEĆU*

Mira Zovko
Ministartstvo znanosti, obrazovanja i športa
Donje Svetice 38
HR 10000 Zagreb

UDK: 027.8:021
027.8:023
Izlaganje sa znanstvenog skupa
Ur.: 2009-05-28

Nove usluge školske knjižnice u novom tisućljeću oslanjaju se u većem dijelu na tradicionalne, a njihova se realizacija omogućuje ponajprije automatizacijom knjižničnoga poslovanja. Korisničke potrebe u potpunosti uvjetuju nove usluge koje u trajnom odgojno-obrazovnom procesu trebaju osigurati pristup svim relevantnim informacijama, pobuditi i omogućiti stručno-istraživački rad za učenike i učitelje, nastavnike i stručne suradnike.

Knjižničar je sudionik informacijskog društva pa se od njega traži vrsno poznavanje najrazličitijih izvora i sve veće tehničko i računalno znanje jer je njemu namijenjeno ključno mjesto u školskoj knjižnici u novom tisućljeću.

Već se godinama Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa brine kako bi školske knjižnice postale integralni dio odgojno-obrazovnog procesa, a samim time i središnji dio knjižničnog sustava te je i u zakonskim aktima ugrađeno da svaka školska ustanova ima knjižnicu, da je djelatnost knjižnice sastavni dio obrazovnog procesa u kojem se stručno-knjižnična djelatnost obavlja u manjem opsegu ili uobičajeno i služi za ostvarivanje obrazovnog procesa.

Ključne riječi: Školska knjižnica, školski knjižničar, učenik, zakon, standard

Budući da živimo u vrijeme brzih, a često i neizvjesnih promjena, 21. stoljeće proglašeno je stoljećem znanja te stoga težimo *društvu koje uči*. Škola ne može biti izvan tih procesa. U određivanju škole budućnosti sve se češće govori o *školi koja uči*, kao njezinu bitnom obilježju. Učenje postaje – *blago u nama*.

Za poboljšanje kakvoće obrazovanja, kao bitnog čimbenika gospodarskog i društvenog razvoja u novom tisućljeću, važno je učenike rasteretiti enciklopedijskih sadržaja i usmjeriti ih na stvaranje temeljnog sustava trajnoga

* Priopćenje je održano na znanstvenom skupu u povodu 200. obljetnice djelovanja Školske knjižnice senjske Srednje škole Pavla Rittera Vitezovića održanom 26. 2. 2009. u Senju.

osnovnog znanja, na stvaralaštvo, sposobnost rješavanja problema i cjeloživotno učenje.

Tijekom razvoja civilizacije temeljenom na pisanome komuniciranju, važnost knjižnica otkrivaju i proučavaju mnogi znanstvenici, književnici i filozofi.

Knjižnice su danas više no ikada svojim službama i uslugama, novom tehnologijom i novim oblicima komuniciranja među ljude unijele promjene na svim društvenim razinama.

Sasvim je izvjesno da ulogu školske knjižnice treba procijeniti u sklopu vizije suvremene škole, koja se najčešće određuje ciljevima koje želi ostvariti. Pođimo najprije od spoznaje da se znanje ne može predati učenicima, već da ga oni stječu aktivnim radom na izvorima znanja.

Razvojem individualne stvaralačke sposobnosti učenika, osposobljavanjem za samostalno učenje, utemeljeno na istraživačkom pristupu, ostvaruju se zadaće suvremene školske knjižnice kao mjesta poticanja informacijske pismenosti.

Živimo s dva procesa koji vidno utječu na sva područja današnjice – s jedne strane znanje sve brže zastarijeva, a s druge strane znanje se sve više umnogostručava. S obzirom na te dvije činjenice, učenje postaje cjeloživotno, pa usvajanje informacija te razvijanje informacijske sposobnosti i kritičkog mišljenja prema njima započinje i zatim se permanentno ostvaruje u školskim knjižnicama.

Izvan svake dvojbe je da je uloga školskih knjižnica prepoznata kao *komunikacijski protok društva*, tj. protok informacija korištenjem računalne tehnologije.

Jedan od osnovnih ciljeva školske knjižnice, i kao dijela nacionalnoga knjižničnog sustava, je svakidašnje korištenje informacijske tehnologije, odnosno trajno sudjelovanje u informatičkom opismenjavanju učenika i učitelja.

Suvremenu školsku knjižnicu treba ugraditi u sustav knjižnica koji će se sastojati od komunikacijske, računalne, informacijske i ljudske mreže. To podrazumijeva sljedeće:

- dostupnost podataka o svojoj knjižničnoj građi svim korisnicima;
- pristup svim relevantnim informacijama;
- njegovanje specifičnih odgojno-obrazovnih i komunikacijskih potreba učenika i učitelja na nacionalnoj, zavičajnoj, lokalnoj i osobnoj razini.

Istodobno namijenjena učenicima, učiteljima, nastavnicima, stručnim suradnicima i roditeljima, školska knjižnica je izvor informacija i znanja, potpora svim nastavnim i izvannastavnim aktivnostima škole, mjesto okupljanja i provođenja slobodnog vremena te postaje bitan čimbenik za osuvremenjivanje odgojno-obrazovnog procesa.

Školska knjižnica, kao sastavni dio škole, treba se skrbiti da svaki učenik uspije na najbolji način, potičući metode djelotvornog poučavanja, usvajanjem novog znanja i umijeća. Mjesto je to u kojem je učenje temeljeno na istraživanju,

rješavanju problema, pretraživanju, selekciji i uporabi informacija na svim dostupnim medijima, a može se ostvarivati individualno, skupno i u paru.

Nove usluge školske knjižnice u novom tisućljeću pretpostavljaju knjižničara kao sudionika informacijskog društva pa se od njega traži vrsno znanje najrazličitijih izvora znanja i sve veće tehničko i računalno znanje jer njemu je namijenjeno ključno mjesto u školskoj knjižnici.

Partnerski odnos knjižničara s učenicima i učiteljima poboljšava učenje i razumijevanje gradiva primjenom načela interdisciplinarnosti i multimedijalnosti.

Nositelj djelatnosti školske knjižnice je školski knjižničar od kojega se očekuje profesionalni pristup u komunikaciji i radu, sposobnost razumijevanja korisničkih potreba te informacijske vještine i znanje o svrhovitosti i kvalitetnoj uporabi informacija. Školski knjižničar mora poštovati visoke etičke standarde: svim korisnicima ravnopravno pruža usluge, zvijezda je vodilja u školskim programima razvoja knjižničarstva, suradnik informacijskog društva te ima ključno mjesto u školskoj knjižnici u novom tisućljeću.

Plan i program rada školskoga knjižničara nedjeljiv je dio ukupnog plana i programa rada škole te treba izražavati specifične potrebe škole. Timskim radom školskog knjižničara i učitelja, odnosno nastavnika omogućuje se povezivanje predmetnih područja, korelacija i integracija sličnih ili zajedničkih nastavnih sadržaja pri planiranju i u ostvarivanju, čime se smanjuje opterećenost učenika i racionalizira vrijeme potrebno za učenje, odnosno usvajanje gradiva.

Segmenti programa rada školske knjižnice mogu biti namijenjeni samo učenicima, samo učiteljima, odnosno nastavnicima te stručnim suradnicima ili svim korisnicima zajedno, a razlikuje se u zadaćama i ciljevima. Može se provoditi trajno ili povremeno u prostorima školske knjižnice, a aktivnosti za koje knjižnica daje logističku potporu provode se kao pomoć i potpora učenicima i učiteljima, nastavnicima te stručnim suradnicima u prikupljanju materijala, literature i informacija iz raznih medija, pri ostvarivanju nastavnog plana i programa.

Kao krajnji cilj djelovanja školske knjižnice ističe se učenik. On je aktivni sudionik i subjekt društva, obrazovan za primanje i davanje informacija, humanistički orijentiran i komunikacijski odgojen. Upravo to su odlike budućega građanina koji treba prihvatiti načela demokratskoga građanstva temeljenog na pravima i odgovornostima, ali koji također treba i sam sudjelovati u stvaranju toga društva i humanog svijeta.

ZAKONSKI I PODZAKONSKI OKVIRI DJELATNOSTI

Zakonskim i podzakonskim okvirima stvorene su pretpostavke za ostvarivanje hrvatske suvremene školske knjižnice. Poštujući zakonske odredbe,

školske knjižnice imaju čvrsto utemeljeno mjesto u nacionalnom sustavu školstva, iako smo svjesni da svoj maksimum razvitka mogu doseći tek ukupnim gospodarskim razvitkom.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine, broj 87/08) ima obilježje jedinstvenog i temeljnog akta.

Jedinstvenog, jer povezuje istu djelatnost, ciljeve, načela, organizaciju, prava neposrednih nositelja odgojno-obrazovne djelatnosti i sudionika odgojno-obrazovnog procesa na razini osnovnoga i srednjega odgoja i obrazovanja.

Temelnog, jer pretpostavlja izradu niza podzakonskih akata koji će osigurati dublju i detaljniju razradu ovlaštenja i odgovornosti odgojno-obrazovnih sudionika u svim segmentima odgojno-obrazovne djelatnosti.

Zakonom je, između ostaloga, propisano da:

- školska ustanova (osnovna i srednja škola te učenički dom) ima knjižnicu;
- djelatnost knjižnice sastavni je dio obrazovnog procesa u kojem se stručno-knjižnična djelatnost obavlja u manjem opsegu ili uobičajeno i služi za ostvarivanje obrazovnog procesa;
- knjižnica mora udovoljavati uvjetima koji su propisani standardima;
- ukupne tjedne obveze učitelja, nastavnika, odgajatelja i stručnih suradnika utvrđuju se u 40-satnome radnom tjednu godišnjim planom i programom rada;
- stručni suradnici obavljaju neposredan odgojno-obrazovni rad s učenicima te stručno-razvojne i koordinacijske poslove;
- tjedna norma neposrednoga odgojno-obrazovnog rada stručnog suradnika je 25 sati;

- tjedne radne obveze učitelja i stručnih suradnika propisuje ministar.

Također su propisani *uvjeti za zasnivanje radnog odnosa* tako da:

- poslove stručnog suradnika (između ostalih i knjižničara) može obavljati osoba koja je završila diplomski sveučilišni studij odgovarajuće vrste i ima pedagoške kompetencije te da
- odgovarajuću vrstu obrazovanja učitelja, nastavnika i stručnih suradnika propisuje ministar.

U svezi s financiranjem školskih ustanova propisano je da se:

- u državnom proračunu osiguravaju sredstva i za sufinanciranje;
- u proračunu jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave mogu osigurati i sredstva za sufinanciranje, između ostaloga, i:

- za opremanje školskih knjižnica obvezatnom lektinom;
- za programe od zajedničkog interesa za odgojno-obrazovnu djelatnost (...stručno-pedagoški časopisi, stručne knjige...).

Zakonom o knjižnicama

(*Narodne novine*, broj 105/97, 5/98 i 104/00) uređuje se knjižnična djelatnost, uvjeti i način njezina obavljanja, ustroj i način rada knjižnice te knjižnična građa.

Ovaj zakon propisuje:

- vrstu knjižnica prema namjeni (između ostalih i školsku knjižnicu);
- da Standard za školske knjižnice na prijedlog Hrvatskoga knjižničnog vijeća donosi ministar znanosti, obrazovanja i športa te
- vrstu stručne spreme za obavljanje poslova za rad u knjižnici (diplomirani knjižničar).

Zakon o agenciji za odgoj i obrazovanje

(*Narodne novine*, broj 85/06) propisuje da Agencija za odgoj i obrazovanje:

- obavlja stručne i savjetodavne poslove u odgoju i obrazovanju;
- sudjeluje u praćenju, unapređivanju i razvoju odgoja i obrazovanja;
- obavlja stručno-pedagoški nadzor izravnim uvidom u odgojno-obrazovni rad ustanove, rad odgojno-obrazovnih radnika te rad ravnatelja.

Državnim pedagoškim standardima utvrđeni su optimalni prostorni, kadrovski, zdravstveni, tehnički, informatički i drugi normativi koji služe kao putokaz za osiguravanje ujednačenih uvjeta rada u odgojno-obrazovnim ustanovama. Svrha pedagoških standarda je da na temelju propisanih kriterija unaprijede ukupnu djelatnost na jedinstvenim osnovama uz ravnomjerne uvjete rada odgojno-obrazovnih ustanova. Jednaki uvjeti rada pretpostavka su za osiguravanje više kvalitete odgoja i obrazovanja. Mjerila državnih pedagoških standarda prate vremenski koeficijenti izvodljivosti koji služe lokalnoj i županijskoj upravi te Ministarstvu.

Državnim pedagoškim standardom osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (*Narodne novine*, broj 63/08) utvrđuju se minimalni *infrastrukturni, financijski i kadrovski uvjeti* za ostvarivanje i razvoj djelatnosti i podjednaki uvjeti za ujednačeni razvoj osnovnog školstva na čitavom području Republike Hrvatske.

Također je propisano:

- da svaka redovita osnovna škola koja ima do 180 učenika zapošljava dva stručna suradnika od kojih jedan mora biti pedagog;
- da osnovna škola koja ima više od 180, a manje od 500 učenika, zapošljava 3 stručna suradnika;
- da škola koja ima više od 500 učenika zapošljava 4 stručna suradnika.

Koeficijent izvodljivosti standarda je "2", što znači da se navedene odredbe moraju postići do kraja 2012. godine.

Propisana su i *Mjerila za prostor u osnovnim školama* tako da prostor knjižnice treba omogućiti prilagodbe promjenama u školskome obrazovnom programu i pojavi novih tehnologija.

- *Veličina prostora knjižnice* ovisi o broju učenika, odnosno broju razrednih odjela.

Koeficijent izvodljivosti standarda je "0", a to znači da se navedene odredbe moraju postići odmah. To se odnosi na novoizgrađene škole te na dogradnju i rekonstrukciju postojećih škola.

Koeficijent izvodljivosti standarda je "4", što znači da se navedene odredbe moraju postići do kraja 2022. godine, a to se odnosi na sve škole u Republici Hrvatskoj.

Državnim pedagoškim standardom srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (Narodne novine, broj 63/08) utvrđuju se mjerila za *materijalne, financijske, kadrovske i druge uvjete* nužne za ostvarivanje odgojno-obrazovne djelatnosti i podjednaki razvoj sustava srednjeg školstva na čitavom području Republike Hrvatske.

Također je propisano:

- da škola koja ima do 180 učenika zapošljava dva stručna suradnika od kojih jedan mora biti pedagog;

- da škola s više od 180, a manje od 500 učenika, zapošljava 3 stručna suradnika sukladno vrstama i opsegu programa koji izvodi;

- da škola s više od 500 učenika zapošljava 4 stručna suradnika po istom kriteriju odabira profila stručnog suradnika.

Koeficijent izvodljivosti standarda je "0", a to znači da se navedene odredbe moraju postići odmah.

Propisana su i *Mjerila za prostor u srednjim školama* tako da prostor knjižnice treba biti prilagodljiv promjenama u obrazovnom programu i novim tehnologijama.

- *Veličina prostora knjižnice* ovisi o broju učenika odnosno broju razrednih odjela.

Koeficijent izvodljivosti standarda je "0", a to znači da se navedene odredbe moraju postići odmah u novim školama.

Koeficijent izvodljivosti standarda je "4", što znači da se navedene odredbe moraju postići do kraja 2022. godine, a odnosi se na dogradnju i rekonstrukciju postojećih škola.

U *učeničkom domu* zapošljavaju se stručni suradnici: knjižničar i informatičar.

- *Veličina prostora knjižnice i čitaonice* u učeničkom domu ovisi o broju učenika.

Koeficijent izvodljivosti standarda je "0", a to znači da se navedene odredbe moraju postići odmah u novoizgrađenim domovi.

Koeficijent izvodljivosti standarda je "4", što znači da se navedene odredbe moraju postići do kraja 2022. godine u dograđenim i rekonstruiranim domovima.

Standardom za školske knjižnice

(*Narodne novine*, broj 34/00), u koji su ugrađene preporuke UNESCO-va Manifesta za školske knjižnice, nastoji se u svim segmentima dosegnuti odgovarajuća razina tako da školske knjižnice postanu jedan od temeljnih oslonaca za provedbu programa uključivanja u informacijsko društvo i preoblikovanje odgojno-obrazovnih procesa. Standardom se određuju minimalni uvjeti koji se odnose na:

- knjižničnu građu
- knjižnično osoblje
- prostor i
- opremu za obavljanje djelatnosti školskih knjižnica.

Provedbeni propisi

- Provedbenim propisima pobliže se uređuje ova djelatnost s obzirom na stručnu spremu, normu rada itd., a time se reguliraju prava i obveze, uvjeti i način provedbe te ostalo.

ZAKLJUČAK

Novo tisućljeće, izvan svake dvojbe, pretpostavlja primjereno i primjerno mjesto i ulogu baš školskim knjižnicama koje svakidašnjim korištenjem informacijske tehnologije posljedično i zavidno mijenjaju i su/život i su/odnos učenika, učitelja, nastavnika, stručnih suradnika te roditelja na obrazovnoj i odgojnoj razini.

Obrazovna politika treba biti usmjerena upotrebi novih tehnologija, unapređivanju jezičnih i intelektualnih kompetencija, pokretanju inovacijskih projekata i razvitku suradnje u zemlji i s međunarodnim obrazovnim čimbenicima, pa je tako prepoznata uloga knjižnice u informacijskom društvu odnosno društvu znanja. Potrebna je snažnija i ekonomičnija primjena informacijske i komunikacijske tehnologije pri pružanju usluga korisnicima i pri svakidašnjem poslovanju knjižnica.

Školska knjižnica je prepoznata kao važna potpora reformi obrazovanja jer obrazovni sustav treba osmisлити tako da se tijekom školovanja u mladim ljudi, učenika, pobudi interes za samostalno učenje kako bi se oni osposobili za

samostalno i cjeloživotno stjecanje znanja bilo čitanjem knjiga, bilo korištenjem ostalih medija koje nude informacijska i telekomunikacijska tehnologija.

U usporedbi s navedenim standardima prepoznate su kritične točke školskog knjižničarstva. Zbog nedostatnog financiranja školskih knjižnica kao i razvoja knjižničarstva uopće potrebno je istodobno krenuti s nabavom knjižničnoga fonda i računala, edukacijom knjižničara te ulaganjem u prostor i multimediju.

Literatura

- Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, *Narodne novine*, 87, 2008. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html
- Zakon o knjižnicama, *Narodne novine*, 105 (1997), 5 (1998), 104 (2000). http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_10_105_1616.html.
http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1998_01_5_66.html
http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_10_104_2040.html
- Zakon o agenciji za odgoj i obrazovanje, *Narodne novine*, 85, 2006. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_07_85_2020.html
- Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, *Narodne novine*, 63, 2008. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2129.html
- Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, *Narodne novine*, 63, 2008. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2130.html
- Standard za školske knjižnice, *Narodne novine*, 34, 2000. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_03_34_698.html

THE SCHOOL LIBRARY IN THE NEW MILLENNIUM

Summary

New services of a school library in the new millennium are based in the large part on the traditional services, and their implementation primarily provides automation of library operations. Users needs fully condition the new services in the ongoing educational process to ensure access to relevant information, inspire and provide professional research for students and educators, teachers and professional colleagues.

The librarian is a stakeholder of the informational society and he/she is requested for the xcellent knowledge of various sources and the growing technical and computer knowledge because he/she has the vital place in the school library in the new millennium. Already, the Ministry of Science, Education and Sports has ensured that school libraries become an integral part of the educational process, and thus the central part of the library system is also incorporated in legislation so that any school institution has a library and that library activities are an integral part of the educational process in which professional library activities are conducted on a smaller scale and usually serves for the realization of the educational process.

Keywords: school library, school librarian, student, law, standard